

НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ NATIONAL PRIORITIES ADDRESSING WATER SUPPLY

Людмила ЛЕВКОВСЬКА,
кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого
розвитку Національної академії наук
України», Київ

Ludmila LEVKOVSKA,
PhD Economics,
Public Institution «Institute of environmental
economics and sustainable development
of National academy of sciences
of Ukraine», Kyiv

Глобальна зміна клімату, зокрема за рахунок емісії парникових газів, призводить до порушень гідрометеорологічного циклу, що визначає формування водних ресурсів. У результаті люди стикаються з серйозними проблемами, що виникають як через надлишок, так і через дефіцит води. Все це вимагає прийняття невідкладних заходів щодо формування нових напрямів міжнародного співробітництва в сфері гідрополітики.

Загострення глобальної продовольчої проблеми, опустелювання, зниження рівня ґрунтових вод в окремих регіонах світу вимагають від світової спільноти як на рівні наднаціональних структур управління, так і урядів окремих країн переглянути пріоритети водокористування в бік впровадження безводних і маловодних технологій. Особливо складна ситуація із водозабезпеченням склалася в Україні, де мають місце значні втрати води при транспортуванні, посилюються техногенні підтоплення населених пунктів, особливо в сільській місцевості, повільно впроваджуються оборотні системи водопостачання на промислових підприємствах, низькою є ефективність використання для господарських потреб підземних вод та морської води.

З огляду на приведені проблеми не випадковим є значний спектр підходів вітчизняних вчених та вчених близького зарубіжжя щодо визначення національних пріоритетів водозабезпечення [1-5].

Метою даної публікації є розгляд глобальних проблем водокористування та визначення національних пріоритетів вирішення проблем водозабезпеченості на основі врахування природно-ресурсних, виробничо-технічних та геополітичних чинників водокористування.

Стихийний розвиток цивілізації призвів у багатьох регіонах світу до водної кризи, і ця тенденція посилюється, загрожуючи перейти у глобальну водну кризу. Необхідні нові стратегії споживання води, нові технології, які, очевидно, повинні забезпечити стійкість водоспоживання та водних ресурсів. Розрізняють природні, технологічні і соціально-економічні причини деградації водних об'єктів.

Природні причини — це кліматичні, характерні для областей мусонних дощів, де в зимовий період опади відсутні або вони незначні. Технологічні причини пов'язані з використанням водозатратних технологій у сільському господарстві та промисловості, а також забрудненням використовуваної води, відсутністю очисних споруд або неякісним очищенням забрудненої води. Так, у розвинутих країнах з достатньою забезпеченістю прісною водою її ресурси виснажуються забрудненням. Соціально-економічні причини дефіциту води характерні для країн, що розвиваються, і пов'язані з бідністю, великим приростом населення і низьким рівнем економічного розвитку. Нарешті, не менш важливою причиною наростання дефіциту води є нераціональне, неефективне використання її в побути людиною.

Важливою складовою перегляду пріоритетів водокористування в окремих країнах є ізоляція техногенного водного циклу від природного. Практично це означає перехід на замкнуте водопостачання, на маловідходні або безвідходні технології, що супроводжується різким зменшен-

ням обсягів споживання води. Ресурсна стратегія забезпечення життя на землі в своїй основі повинна підкорятися принципом сталого природокористування, сенс якого полягає в тому, щоб, споживаючи, не позбавити ресурсної бази наступні покоління [3].

Аналізуючи дефіцит прісної води з позицій екологічного підходу, доходимо висновку, що це пов'язано із зростанням населення і нераціональним, по суті стихійним характером водоспоживання. Сформовані стереотипи водоспоживання, споживацький стиль життя найбільш багаті частини людства великим тягарем лягає на навколишнє середовище. У той же час найбільш бідна частина людства не в змозі задовольнити елементарні потреби у воді.

У даний час наявною є складна ситуація із забезпеченням населення питною водою. Стан багатьох річок та озер катастрофічний — їх стік знизився більш ніж на половину, якість води стала незадовільною. Багато з них повністю припинили своє існування. При цьому така ситуація спостерігається також в країнах, що володіють одним з найвищих водних потенціалів в світі.

Забруднення джерел питного водопостачання та їх нераціональне використання небезпечно з соціально-екологічної точки зору, збиткове — з економічної. Економія на заході щодо захисту вод від забруднення обертається великими втратами трудового потенціалу, непродуктивними витратами по ліквідації наслідків якісного виснаження вод.

Усвідомивши соціально-екологічну відповідальність перед водним середовищем, суспільство зараз інтенсивно виробляє систему моральних норм, адміністративних положень, законів, що регулюють ставлення людини до водного середовища. Відбувається вдосконалення діючих та прийняття нових адміністративних та правових заходів у даній галузі. Нормативи охорони та використання водних ресурсів полягають у встановленні лімітів водоспоживання та водовідведення, у розробці і прийнятті до виконання стандартів охорони водних об'єктів. У різних країнах існують різні підходи до цього питання [3].

У результаті процесів іригації і зрошення лише 70% води повертається в навколишнє середовище. Для порівняння: промисловість і міста повертають природі до 90% використаної води. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, сьогодні більш як 2 млрд людей страждають від нестачі питної води. Всесвітній фонд дикої природи відзначає, що дефіцит води зростає швидше, ніж очікувалося. Вже до 2015 року в країнах з хронічною нестачею води буде проживати більше половини населення планети. У регіонах з дефіцитом водних ресурсів для підвищення водозабезпечення практикується опріснення мінералізованої, в тому числі морської води. Це особливо поширено в країнах Близького Сходу. Природними, поновлюваними водними ресурсами найбільш забезпечені Бразилія, Росія, Канада, США, Китай та Індія. Саме на їх території формуються майже половина річного стоку річок світу.

Більшість проблем водоспоживання пов'язано з питаннями соціально-економічного розвитку. Однак не можна ігнорувати значимість водної проблематики в контексті регіональної та глобальної безпеки. Не випад-

ково до основних показників, що дозволяють оцінити досягнення в галузі піднесення національних господарств, належать частка населення, що має доступ до безпечної води, та інтенсивність використання свіжої води. Цих проблем майже немає у країнах, які характеризуються високим рівнем розвитку людського потенціалу: Норвегії, Швеції, Австралії, Канаді, Нідерландах, Бельгії та ін., де 100% населення мають стійкий доступ до поліпшених джерел води.

Важливо розуміти, що як і в глибоку давнину, так і в наші дні відсутність доступу до водних джерел стає причиною гострих регіональних конфліктів. Наприклад, в Африці існує 60 річкових басейнів, кожен з яких займає територію, яка належить більш ніж одній країні. За даними Африканського банку розвитку, африканські країни ефективно використовують усього 4% прісної води континенту.

Кожна країна зі значними водними ресурсами має органи державного управління ними. З точки зору геополітики важливо, щоб у роботі таких органів державного управління особлива увага приділялася прикордонним та транскордонним проблемам водокористування.

Все це свідчить про важливість розвитку нових форм міжнародного співробітництва, спрямованого на вирішення водних проблем, а також про актуальність вивчення можливостей підвищення його ефективності [4].

Не можна також абстрагуватися від існуючої практики політичного та адміністративного втручання в діяльність водогосподарського комплексу. Наприклад, приватизація або впровадження нових форм державно-приватного партнерства реалізовуватимуться в конкретному регіоні за наявності цілком конкретного політичного й адміністративного «ресурсу». Навіть важко собі уявити, що приватизація водних об'єктів, передбачена водним законодавством, відбудеться без лобіювання чийось інтересів. Політичний та адміністративний ресурс, що набув розвитку поза водним сектором, буде, вочевидь, залучений до управлінської системи цього сектору. Для постачальника водних послуг ідеальними були б нейтральні зовнішні умови, але їх забезпечити сьогодні в країнах пострадянського табору нереально.

За даними ЮНЕСКО, Україна відноситься до країн з низькою водозабезпеченістю. Враховуючи природно-кліматичні умови водозабезпечення таких регіонів, як Донбас, Харків, Кривбас, Херсон, Автономна Республіка Крим, проблема подачі води вирішується за рахунок міжбасейнового перерозподілу водних ресурсів. Сьогодні це завдання вирішують 5 управлінь магістральних каналів загальнодержавного значення Північно-Кримського, Головного Каховського, Дніпро-Донбас, Дніпро-Інгулець та Інгулецької зрошувальної системи, які входять до сфери управління Держводгоспу. За даними звітності 2 ТП «Водгосп», основними водокористувачами є: промисловість — 47%, сільське господарство — 32%, комунальне господарство — 21%, сумарний забір води щорічно складає понад 15 млрд. куб.м.

Враховуючи об'єктивну надзвичайно складну ситуацію із забезпеченням потреб населення і галузей національної економіки водними ресурсами, у системі Держводгоспу створена розгалужена структура водогосподарських організацій, які виконують функціональні, регуляторні та господарські функції.

При розробці національних пріоритетів раціоналізації водокористування в першу чергу повинні враховуватися потреби населення в питній воді та санітарно-побутові вимоги. Адже забезпечення населених пунктів необхідною кількістю води належної якості — запорука соціально-економічного розвитку. На другому місці за пріоритетністю стоїть водозабезпечення сільського господарства як гаранта продовольчої безпеки країни. Третє місце посідає промисловість, енергетика і транспорт. Водні ресурси, беручи участь у різних процесах, сприяють вирішенню завдань забезпечення населення різноманітними товарами, а сільського господарства — засобами виробництва, формування енергетичної безпеки держави, створення системи транспортування, рекреації та відпочинку тощо [2, с.131].

Національними пріоритетами вирішення проблем водозабезпеченості мають бути:

□ модернізація гідротехнічних споруд, які обслуговують осушені та зрошувані землі, що дозволить підвищити продуктивність цих земель і ефективно регулювати водний режим на цих територіях;

□ створення об'єднань водогосподарських підприємств, особливо у паводкобезпечних регіонах та регіонах з підвищеним техногенним підтопленням, що підвищить концентрацію інвестиційних ресурсів і прискорить процеси оновлення водогосподарської інфраструктури;

□ формування позабюджетних водних фондів на основі випуску екологічних облігацій місцевої позики, кошти яких мають використовуватися для компенсації процентних ставок комерційним банкам, які надають кредитні ресурси на пільгових умовах для реалізації проектів впровадження безводних та маловодних технологій;

□ формування інститутів державно-приватного партнерства у сфері комунального водопостачання та водовідведення, що збереже під державним та муніципальним патронатом важливі об'єкти міської інфраструктури і дозволить залучити інвестиційні ресурси приватних підприємницьких структур;

□ всебічна та системна пропаганда бережливого ставлення до природних водоресурсних джерел шляхом проведення громадських слухань та наукових форумів.

Стратегічним напрямом запобігання виснаженню та забрудненню водних ресурсів є впровадження безвідходних маловодних та безводних технологій в усіх галузях виробництва. Однак з урахуванням соціально-економічних умов, що склалися в Україні, слід орієнтуватися на впровадження таких водозберігаючих технологій, котрі базуються на досягненнях науково-технічного прогресу механізму економічного і правового регулювання водогосподарської діяльності та вдосконалення нормативів витрат води з урахуванням екологічних обмежень щодо наявного водоресурсного потенціалу [5, с. 206-207]. Тим більше промислові підприємства, що належать найпотужнішим вітчизняним фінансовим групам, спроможні за відповідних політико-правових та економічних умов впроваджувати водозберігаючі технологічні процеси.

ВИСНОВКИ

Головним і найбільш затребуваним ресурсом ХХІ століття стане придатна для проживання територія, забезпечена лісами та питною водою. Якщо закінчиться нафта — її, в крайньому випадку, можна замінити альтернативними видами палива. А ось чисту воду, ліси, що дають кисень, необхідні територію та ресурси для проживання мінімум 2 млрд. чоловік, можна буде знайти тільки в окремих частинах світу. Тому на державному рівні мають бути сформовані сучасні інституціональні структури, що форсуватимуть процес реалізації національних пріоритетів вирішення проблем водозабезпечення шляхом впровадження процесних та продуктивних інновацій водокористування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батизи А. Значение интегрированной системы управления водными ресурсами / А. Батизи // Международная экономика. — 2007. — №10. — С. 27-38.
2. Ковшун Н.Е., Корнєв С.В. Особливості застосування економічних методів у регулюванні водоспоживання // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. Випуск 4 (40). Економіка. Частина 2. — Рівне: РВЦ НУВГП, 2007. — С. 128-134.
3. Лалаєнц Ю.В. Вода как социокультурный феномен и объект познания (философско-методологический анализ): автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филос. наук: спец. 09.00.08 «Философия науки и техники» / Ю.В. Лалаєнц. — Москва, 2007. — 20 с.
4. Литувєв В.Г. Геополитические аспекты современной гидрополитики: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. полит. наук: спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / В.Г. Литувєв. — Москва, 2008. — 20 с.
5. Продуктивність водоресурсних джерел України: теорія і практика / Під загальною редакцією чл.-кор. НАН України, д.е.н., проф. Б.М. Данилишина. — К.: РВПС України НАН України, 2007. — 412 с.

The article deals with water supply of the world economy. The content of the main causes of depletion of natural water bodies. The national priorities in water supply are determined.

У статті розглянуто проблеми водозабезпечення світового господарства. Розкрито зміст основних причин виснаження природних водних об'єктів. Визначено національні пріоритети вирішення проблем водозабезпеченості.